

Kulturdepartementet
Postboks 8030 Dep.,
0030 OsloDeres ref: 10/4772
Vår ref: 762/12/50/KLA
Sted: Oslo
Dato: 15.11.2012

Høring av rapport fra Kulturdepartementets eksterne FoU-utvalg

Vi viser til høringsbrev fra departementet av 15. august 2012, der det bes om synspunkter og kommentarer til rapporten «*En kunnskapsbasert kulturpolitikk*». NIKU har med stor interesse lest rapporten, og vil innledningsvis gi departementet ros for initiativet og utvalget ros for det grundige arbeidet.

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) er et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innenfor forskning om bruk, ivaretagelse og forvaltning av kulturminner. NIKU er organisert som en frittstående stiftelse, med grunnfinansiering fra Miljøverndepartementet via Norges forskningsråd. Instituttet har ca. 80 medarbeidere med bred kompetanse innenfor kulturhistorie og samfunnsfag og vår faglige kompetanse er satt sammen av blant annet; arkitekter, kunsthistorikere, etnologer, arkeologer, geografer, konservatorer, sosiologer og antropologer. Vårt hovedarbeidsfelt er i første rekke knyttet til den fysiske kulturarven, både den materielle siden av kulturarven men også kulturminners verdi og betydning og hvordan kulturminnene brukes og forvaltes i samfunnet. Slik forskning vil også være av relevans for den delen av kulturfeltet som ligger til Kulturdepartementets ansvarsområde, som museumsfeltet (særlig samlingsforvaltning og formidling), immateriell kulturarv, kulturvern, arkitektur, offentlig rom og design.

I høringsbrevet etterspørres innspill og synspunkter knyttet til konkrete kunnskapsbehov og til hvilke forskningspolitiske virkemidler som det er relevant å satse på. Her er våre innspill:

Viktige kunnskapsbehov

Når det gjelder kulturfeltet, fremhever rapporten særlig behovet for mer kunnskap og forskning omkring kulturpolitikken som eget sektorområde. Dette er viktige forskningsfelt, alt fra evaluering av politiske målsettinger, virkemiddelbruk og praksiser. NIKU vil likevel fremheve betydningen av å se kultursektoren i relasjon til samfunnsutviklingen, slik Forskningsrådets nystartede SAMKUL-program har som målsetting. I følge Forskningsrådet skal programmet «... ha som mål å bidra til ny kunnskap om de kulturelle dimensjonene ved aktuelle samfunnsutfordringer, gjennom fortolkning, forståelse og forklaring av de kulturelle forutsetningene for samfunnsutviklingen». Dette mener vi ser svært viktig å fokusere på, også fordi slike perspektiver kan bidra til å aktualisere humaniora og tydeliggjøre relevansen av mye av den humanistiske og samfunnsvitenskapelige forskning som preger kultur – og kulturminneforskningsfeltet.

NIKU hovedkontor	NIKU Distriktskontor	NIKU Distriktskontor	NIKU Distriktskontor	NIKU Tromsø
Storgata 2	Farmannsveien 30	Dreggsallmenningen 3	Kjøpmannsgata 25	Hjalmar Johansens gt. 14
Postboks 736 Sentrum	3111 TØNSBERG	Postboks 4112 Sandviken	7013 TRONDHEIM	Framsenteret
0105 Oslo	Telefon: 934 66 230	5835 BERGEN	Telefon: 922 66 779	9296 TROMSØ
Telefon: 23 35 50 00	Telefax: 33 31 61 86	Telefon: 922 89 252		Telefon: 77 75 04 00
TeleFax: 23 35 50 01		Telefax: 55 23 05 19		Telefax: 77 75 04 01

Kunnskap knyttet til kulturelt mangfold, inkludering, deltakelse og demokrati er også fremhevet av Grung-utvalget som viktige overordnede forskningsspørsmål å gripe fatt i, og vi tror at å sette slike temaer inn i en større forståelsesramme, vil kunne styrke kulturpolitikkenes relevans og virkefelt.

Kulturarv har betydning for identitetsopplevelse og er viktig for historiefremføring både lokalt, nasjonalt og globalt. Hva som er kulturarv er ikke entydig, og forståelsen av hva dette kan være har endret seg over tid og mellom ulike grupper. NIKU driver forskning på dette feltet fordi det er viktig å skaffe fram ny kunnskap om hva kulturarv og historie er og kan være for ulike grupper, og hvordan og hvorfor dette kan være i endring. Hvordan defineres og tenkes kulturarv i ulike segmenter av befolkningen? Hva kan vi lære av erfaringer i andre land med identitets-mangfold? Forskning på hva som er vurderingskriteriene i dag for identifisering og bevaring av kulturminner; både materielle og immaterielle. Dette er temaer som griper inn også i kulturvernfeltet, og der det er behov for mer forskning.

Grung-utvalget har i rapporten (s. 31) trukket frem kulturelt mangfold og digitalisering av samfunnet et av de viktige forskningsfeltene den kulturpolitiske forskningen må ta fatt i. Når det gjelder digitalisering ser NIKU flere kunnskapsbehov som også berører våre forskningsfelt, som bla. nye former for fremføring av kulturarv, tilgjengelighet til data og kunnskap og demokrati- og inkluderingsperspektiver knyttet til det digitale samfunnet. Utviklingen innen digitale medier setter nye premisser både teknologisk og kulturelt for sammenhenger, bruk og betydninger ulike kulturuttrykk – og kulturminner - inngår og kan inngå i. Oppgaven blir da å kartlegge og forstå dette brede mangfold av impulser og tendenser i tiden og deres innvirkning på kulturfeltet som politikk- og forvaltningsområde. Andre kunnskapsbehov som kan nevnes er: Hvilke muligheter åpner ny anvendelse av teknologi for både å effektivisere eksisterende oppgaveløsninger og for å tenke helt nye typer innsats i forhold til registrering, undersøkelse og dokumentasjon av kulturarv og kulturminner? Hvordan kan vi med dette bidra med ny kunnskap for å styrke beslutningsprosesser og tiltak relatert til vern og bruk av kulturarv og kulturminner? Hvordan kan ny anvendelse av ulike teknologiske verktøy og metoder understøtte utvikling av nye og videreutvikling av gamle behandlingsmetoder, spesielt innen fysisk bevaring av f.eks kunst og kulturgjenstander? Hvordan kan kunnskap om tidligere tiders metoder, materialer og konstruksjoner bidra til bedre bevaring?

NIKU har de senere årene bygget opp betydelig kompetanse og kunnskap om bruk av kultur og kulturarv i byutvikling. Det er blitt en viktig utfordring for byene å posisjonere seg i konkurransen om å skape nye arbeidsplasser som bidrar til "det gode liv", sikrer en attraktiv og kompetent befolkningssammensetning, trekker besøkende og turister og hindrer utflytting. Mange byer og steder bruker kultur aktivt i planlegging og utvikling, og troen på kultur som motor er sterk og tydelig aksentuert hos både planlegger og politikere. Debatten omkring Munch-museets plassering i Oslo er et eksempel på en slik aktuell diskusjon. Her trengs imidlertid mer kunnskap, både om trender, ideologier, effekter og aktører. Kultur – og kulturarvens betydning i kulturbasert byutvikling, og hvordan dette integreres og brukes i slike prosesser er viktig å forske på. Lukker eller åpner fokuset på kultur- og kulturarven for nye strategier? Hva virker, hva virker ikke? Hva betyr det for forvaltningspraksis, planlegging, strategi og politikktutvikling? Forskning på nye måter å aktualisere kulturarven i utviklingen av kunstnerisk virksomhet, i opplevelsesøkonomien og lokalsamfunnsutvikling, og kanskje særlig kritisk forskning om den strategiske og bevisste bruken av kultur, vil være viktige forskningsfelt. Kjentegn ved opplevelsesnæringens primærøkonomi og premisser for deltagelse er aspekter ved dette som også er interessant.

NIKU vil også vektlegge betydningen av å ha et internasjonalt perspektiv på forsknings- og kunnskapsutvikling, og ikke minst kunnskap om internasjonale og nasjonale modeller for forvaltning og kulturproduksjon. Internasjonale konvensjoner og avtaler på kulturfeltet er et tema som bør forskes nærmere på – hvilken innvirkning får disse på norsk politikk og praksis? Hvilke konsekvenser får UNESCOs konvensjoner om kulturelt mangfold eller immateriell kulturarv for norsk politikk og forvaltning? Også i forhold til Norges internasjonale kultursamarbeid er det viktige forskningstema som bør adresseres. Forskningstema og problemstillinger som inkluderer dette perspektivet bør fange vidt, men vi vil nevne noen tema som NIKU de senere år har vært opptatt av, og som også har relevans for kulturfeltet: Hvordan bruke kulturarv som aktiva i sosial bærekraftig økonomisk utvikling? Hvordan bruke kulturarv positivt i forebygging og nedbygging av konflikt (post-konflikt situasjoner)?

Et forskningsfelt som NIKU er særlig opptatt av, og som ligger i skjæringsfeltet mellom Kulturdepartementet og Miljøverndepartementets ansvarsområder, er kunnskap om materialer, metoder og praksiser knyttet til konservering og ivaretagelse av kunst- og kulturgjenstander. Dette gjelder både i forhold til forvaltning av museumssamlinger, men også on-site, i fredete bygninger og anlegg, offentlige rom osv. Dette er et område som er forsømt, og der det er behov for kunnskap på flere områder. NIKU vil i den sammenheng også vise til Miljøvernforvaltningens kunnskapsbehov 2010-2015, som konkretiserer noen av behovene på dette feltet.

Organisering

Rapporten foreslår å etablere nye forskningssentre på kulturfeltet og mediefeltet. Det er i første rekke forslaget knyttet til eget senter/frittstående institutt på kulturfeltet vi ønsker å kommentere, særlig fordi vi selv har erfaringer som et slikt eget senter på tilgrensende nivå som vi tror kan være nyttige.

NIKU var tidligere del av den statlige kulturminneforvaltningen, men ble senere fristilt som ideell og selvstendig forskningsstiftelse. Instituttet ble i 1994 organisert som en frittstående stiftelse, etter at Riksantikvaren i 1991 ble statlig direktorat og på grunnlag av et politisk ønske om å skille forskning og forvaltning – for å sikre en uavhengig forskning. Instituttet har bred kompetanse med betydelig tverrfaglighet og leverer tjenester og bruksorientert forskning til blant annet offentlig forvaltning, kommuner, tiltakshavere, eiendomsutviklere og eiere av verdifulle kunstgjenstander. Rådgiving til offentlig forvaltning og andre aktører knyttet til bruk og ivaretagelse av kulturminner er viktige oppgaver for instituttet. Derfor er både samfunnsrollen og forskerrollen viktige elementer i instituttens virksomhet.

Som fristilt forskningsstiftelse er instituttet en selvstendig enhet som drives etter moderne forretningsmessige prinsipper. Dette innebærer bl.a. høyt fokus på effektivitet og økonomistyring, sammen med et systematisk fokus på kompetanseutvikling innenfor sentrale områder gjennom basisbevilgningen fra Forskningsrådet. Basisbevilgningen, som utgjør mellom 10 og 15 % av den årlige omsetningen til instituttet, kanaliseres til å bygge opp og vedlikeholde kompetanse innenfor viktige områder, og hovedandelen av basisbevilgningen er organisert som strategiske institutttsatsinger i tråd med den nye finansieringsmodellen for norsk instituttsektor. Med unntak av basisbevilgningen, hvor det er begrenset konkurranse mellom miljøinstituttene, konkurrerer miljøinstituttene på de åpne nasjonale og internasjonale markedene. Dette gjelder også oppdrag fra offentlig forvaltning, hvor vi konkurrerer både med U&H, øvrig instituttsektor (inkludert primærinstituttene) og

konsulentbransjen. Det vil derfor være av avgjørende viktighet å sikre langsiktighet i rammebetingelser, både økonomiske rammer og faglige forventinger og kompetanse-/kunnskapsfelt. Ut fra vår erfaring vil også følgende momenter være viktige å vurdere:

- vurdere kundegrunnlag/marked ut over det den statlige forvaltningen vil være villig til å kjøpe av tjenester, særlig sett i forhold til annen konsulentvirksomhet på feltet
- konkretisering av samarbeids- og konkurranseforhold (herunder konkurransebetingelser, reell konkurranseutsetting)
- rolledeling mellom forskning/forvaltningsstøtte

Instituttsektoren i Norge er heterogen når det gjelder organisering og rammebetingelser. De fristilte instituttene er stort sett organisert som private stiftelser med en tydelig markedsorientering rettet mot salg av produkter og tjenester, primært til offentlige aktører, men også til industri og næringsliv. På det andre ytterpunktet finner vi statseide forskningsinstitutter, delvis med forvaltningsansvar og med høy grad av tildeling uten konkurranse av statlige midler. De private og statseide forskningsinstituttene opererer i varierende grad innenfor samme fagområder og markeder, og det burde derfor være et betydelig samfunnsmessig potensiale, både faglig og økonomisk, med en bedre samordning. Det er også et generelt trekk at de fleste norske forskningsinstitutter er små i forhold til europeiske samarbeidspartnere og konkurrenter. Et sterkere og mer forpliktende samarbeid mellom forskningsinstitutter innenfor samme fagområder, uavhengig av sektortilhørighet, vil styrke mulighetene for norsk forskning i forhold til EU. Dette forutsetter imidlertid at det er noen lunde like rammebetingelser og konkurransevilkår for de institutter som skal samarbeide. Vi har for øvrig merket oss at Grung-rapporten i liten grad tar opp internasjonalt forskningssamarbeid og – finansiering på kulturfeltet, f.eks. knyttet til EUs rammeprogrammer, kulturprogrammer eller andre forskningspolitiske instrument (ERA-NET og JPI). NIKU vil vektlegge betydningen av å ha et internasjonalt perspektiv på forsknings og kunnskapsutvikling, særlig også sett i lys av Grung-utvalgets påpeking av kulturelt mangfold og digitalisering av samfunnet som et av de viktige forskningsfeltene den kulturpolitiske forskningen må ta fatt i (s. 33 i rapporten).

Sektorprinsippet, dvs. at hvert enkelt departement har et overordnet ansvar for forskning på og for sin sektor er et overordnet og politisk omforent prinsipp i norsk instituttsektor. Sektoransvaret innebærer et ansvar for å ha oversikt over sektorens kunnskapsbehov, et finansieringsansvar og et ansvar for internasjonalt forskningssamarbeid. Sektorprinsippet trenger ikke være noen hindring for samarbeid innenfor relevante områder i norsk instituttsektor, men det forutsetter da at det er et samarbeid mellom departementer som operer innenfor samme/tilgrensende forskningsområder. Derfor bør en styrking av f.eks. samarbeidet mellom MD og KD på enkelte områder, som museums-siden (særlig gjenstandsforvaltning og formidling) samt kultur og kulturminner som faktor i lokalsamfunns- og næringsutvikling, vurderes. Dette vil kunne styrke begge sektorene, for eksempel gjennom felles utnyttelse av forskningsinfrastruktur og økt internasjonal gjennomslagskraft.

Avgjørende for å kunne få til solide og kompetente forskningsmiljøer innenfor en senter/instituttetablering, er at institusjonen har en kritisk størrelse som muliggjør større satsinger og internasjonalt samarbeid, bla innenfor EU-systemet. Dersom instituttet/senteret er for lite mht kompetanse og økonomi, og det ikke finnes tilstrekkelig «risiko-kapital», vil evne til å levere forskning av høy faglig kvalitet, bygge opp kompetansegrupper eller utvikle nye forskningsfelt undergraves. Kunnskapsbehovet på feltet er preget av komplekse problemstillinger som krever tverrfaglige

tilnærminger. For å få til tverrfaglige miljøer, enten i form av «interne» forskergrupper, eller gjennom eksternt flerinstitusjonelt samarbeid, er en viss størrelse på senteret/instituttet viktig.

Avslutningsvis vil vi i denne forbindelse også påpeke viktigheten av å utvikle en kompetent og bevisst bestiller-rolle i departementet og hos andre kjøpere av kunnskap på kulturfeltet. Dette gjelder både i forhold til å sikre forskningens uavhengighet og faglige kvalitet, men også relevans og nytteverdi.

Vi håper våre kommentarer og innspill kan være til nytte i det videre arbeidet med utformingen av Kulturdepartementets FoU-strategi, og bidrar gjerne med ytterligere utdyping eller supplering av våre synspunkter og erfaringer.

Med hilsen

Kari Ch Larsen

Avdelingsleder By- og landskapsavdelingen